

DOSYA/DERLEME**GIDA KRİZİ****Özet***Işıl ERGİN*, Raika DURUSOY***

Açlık ve açlığın kitlesel kayıplara yol açan şekli olan kıtlık, sadece gıdanın azlığından değil, onun eşit dağıtılmamasından da kaynaklanmaktadır. Azalan ücretler, işsizlik, artan gıda fiyatları ve gıdanın adaletsiz dağıtılması, kıtlığın ve ölümlerin baş sorumlusudur. Kıtlıklar, tarihin çok eski dönemlerinden beri varolagelmiş, önemli nüfus değişimlerine ve hareketlerine sebep olmuştur. Ancak kıtlığın gerçek sebeplerine kör olan bakış açısı, çözüm arayışlarında da onu yaratan eşitsiz yönelimini korumuştur. Gıdaya sahip olma, en ilkel mülkiyet haklarından olmakla birlikte bugün 1.02 milyarı bulan aç nüfus bu temel hakkın pek çok insan için hiç söz konusu olmadığını düşündürmekte, 2015'te aç nüfusu 420 milyona azaltma hedefi hayal gibi görünmektedir. Üstelik bu aç nüfusun dünya üzerindeki dağılımı, hem ülke içinde hem de ülkeler arasında önemli eşitsizlikleri barındırmaktadır.

Dünyadaki açlık tırmanırken, uluslararası kuruluşların 1960'lardan beri tarımda önerdiği "devrimsel" çözümler ziraati, zirai ticarete dönüştürmekteki ustalıklarının sonucu olarak yerel tohumların kaybı, ticari tohumlara, gübrelere, petrole işleyen makinelere bağımlılık, su kaynaklarının azalması, toprağın tuz oranının artması ve kullanılan kimyasalların sağlığa zarar vermesine yol açmıştır. Tüm bu süreçlerde, uluslararası dinamikler, gelişmekte olan ülkelerin, tarımsal ürünleri ile dünya pazarlarında önemli aktörler olmalarını neredeyse sistematik biçimde engellemekte, tarımdan ve tarımsal üretimden kaynaklanan enflasyonun yüzbinleri esir alması uluslararası anlaşmalarla adeta garanti altına alınmaktadır. Tüm bu dinamiklerden benzer şekilde payını alan Türkiye'de ise beslenme yetersizliği çeken nüfus %5'lerin altında olmakla birlikte, bölgesindeki ülkeler arasında aç nüfusunu azaltmaya dair hedeflerinden her geçen yıl en fazla uzaklaşan ülke Türkiye'dir. Küresel tarım ürünlerinin Türkiye pazarını fethetmesi ise Türkiye tarımı, çiftçisi ve gıdaya erişim açısından olumsuz etkiler doğuracak gibi görünmektedir.

*Öğr. Gör., Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.

**Uzm. Dr., Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.

Food Crisis

Abstract

Hunger and the massively fatal form of hunger -famine- are not only due to lack of food, but also due to inequalities in food distribution. Declining wages, unemployment, rising food prices, and unequal food-distribution systems are leading causes of famine and deaths. Famines have existed since early times of history and have caused important changes in size of populations and population movements. However, the point of view that is blind to the real reasons underlying famine has conveyed this inequitable view in its solutions as well. Although access to food is one of the most primitive property rights, the presence of 1.02 billion hungry people in the world today shows that, this right is not achievable for all and the target to reduce the number of hungry people to 420 million in 2015 seems like a dream. Moreover, the distribution of this population embraces important inequalities within and among countries.

While hunger is increasing in the world, the "revolutionary" solutions suggested by international organizations since 1960's have successfully transformed agriculture to agribusiness, resulting in the loss of local seeds, the dependence on commercial seeds, fertilizers and machines, the reduction in water resources, the increase in salt content of soil and the health effects of chemicals used. All through this, the international dynamics have obstructed the developing countries systematically from being leading actors of the world trade for food production and thus have guaranteed the capturing of millions into hunger trap with the inflation resulting from agriculture and food production. Turkey has also taken its share from these dynamics, and while it has a low malnutrition prevalence below 5%, among the countries in its region, it is the fastest in rapidly moving away from its targets to lower the prevalence of malnutrition. The invasion of world food products in the Turkish market appears to have negative impacts on the agriculture, the farmer or the access to food.

"İnsanların sizinle işbirliği anlamında bağımlı olmasını istiyorsanız gıda bağımlılığı bence en mükemmeldir." 1957- ABD Başkan yardımcısı Hubert Humprey (Paul,2004).

Amartya Sen, Yoksulluk ve Kıtılığı anlattığı kitabında 'Demokrasilerde kıtlık yaşanmaz' demiştir. Açlık yüzünden kitlesel kayıpların gerçekleşmesine kıtlık dendiğini ve kıtlığın sadece gıdanın azlığından değil onun eşit dağıtılmamasından da kaynaklandığını belirtmiştir. Bu bakış açısının onun eşitsizliklere dair diğer yazılarında da tekrarladığını görmek mümkündür. Dokuz yaşında 1943'teki Bengal kıtlığını bizzat yaşamış olmasının bu bakış açısında payı olduğu mutlak. Bengal kıtlığında 3 milyon kişi ölüyor. Yaptığı iktisadi ve sosyal araştırmalar sonucunda, Bengal'de kıtlık yıllarında aslında gıdanın yeterli olduğunu ama yaşanan savaş döneminin ve

beraberinde gelen yağma, stok, panik, yükselen fiyatlar, haksız kazanç, spekülasyon gibi unsurların kıtlığın asıl belirleyicisi olduğunu gözler önüne serer. Süreçten en çok etkilenenlerin, kırsaldaki topraksız çiftçiler ve kentteki niteliksiz hizmet çalışanları olduğunu saptar. Azalan ücretler, işsizlik, artan gıda fiyatları ve gıdanın adaletsiz dağıtıldığı sistemler kıtlığın ve ölümlerin baş sorumlusudur Amartya Sen'e göre (Sen, 1981)

Aslında kıtlıklar tarihin çok eski dönemlerinden beri varolagelmiştir. M.Ö. 436'da Romalıların açlıktan kendini Tiber nehrine attığı, MS. 918'de kıtlık

sebebiyle cesetlerle dolan Keşmir nehrinin (Vitasta) suyunun görünmez hal aldığı, M.S. 1333'de Çin'de sadece bir bölgede 4 milyon insanın kıtlıktan öldüğü anlatılır tarih sayfalarında. 1770'de Hindistan'da kıtlık nedeni ile 10 milyon ölüm gerçekleşir. 1845'teki kıtlık İrlanda nüfusunun beşte birinin ölümü, bir o kadarının da göçüne sebep olur.

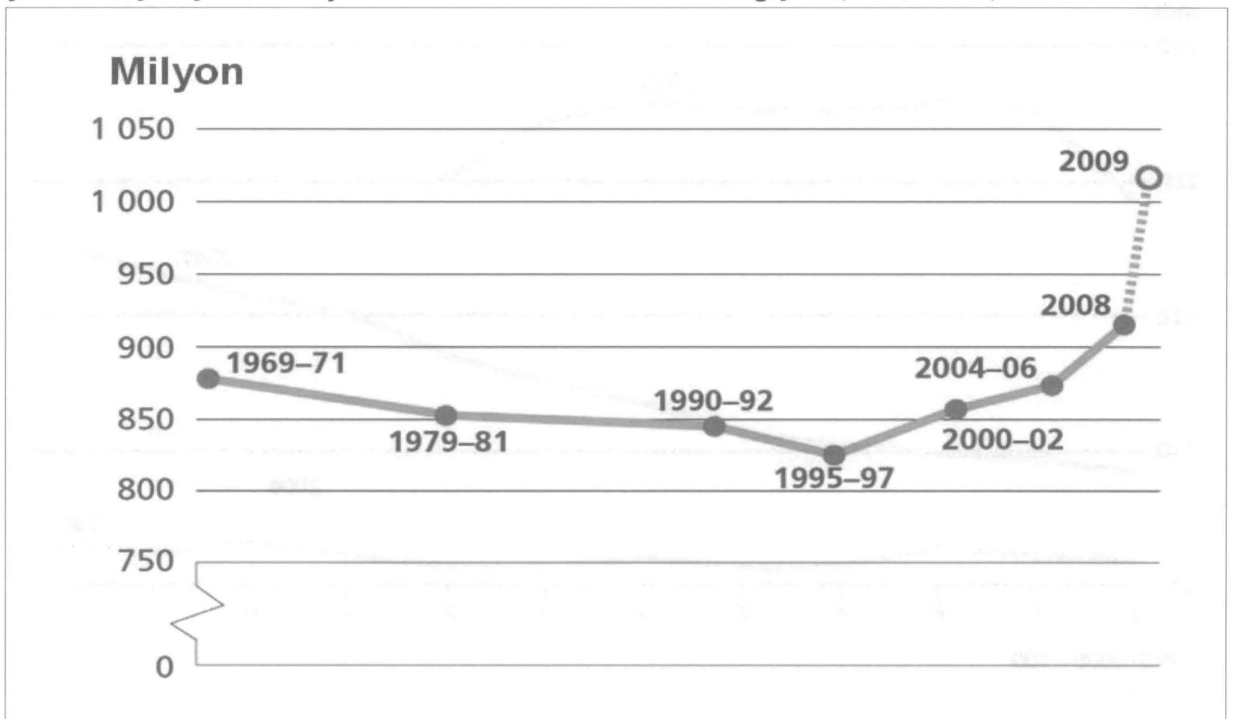
Aslında İrlanda'daki kıtlığın tohumları 1600-1700'lerde atılır. İrlandalıların kısıtlanan toprak hakları, hukuki hakları, eğitim alma, meslek edinme hakları onları tek yiyecekleri patates, tek içecekleri su olan yoksul bir topluluk yapar. Toprak sahibi soylularınsa çoğu İrlanda dışında yaşamaktadır. Toprağa ekilen patatesi monokültüre götüren sebepler de bu yoksulluk sürecinin bir parçasıdır. Phytophthora infestans mantar hastalığı, tektipleşen patates ekimini bir anda yok eder. Ancak kıtlığın sebeplerine kör olan bakış açısı, çözüm arayışlarında da aynı eşitsiz yönelimini korumaktadır. Yaşanan Dolough trajedisi belki de onlarca örnekten sadece biridir. Aç olduklarını ispatlayan bireylere hükümet gıda yardımı yapma görevini üstlenmiştir. Ancak hükümetin bunu belgelemekle görevli memurları Dolough köyü yerine 12 mil ötedeki başka bir köye

giderler. Yanlış köye gelindiği anlaşılınca haber salınır ve Dolough köylülerinden yola çıkıp sabaha kadar 12 mil ötedeki köye ulaşıp, açlıklarını ispat etmeleri istenir. Aksi takdirde yardımı alamayacaklardır. Bu yolculuğu kaldıramayacak kadar aç olan bu insanlar yolda hayatlarını kaybederler ve bugün onların anısına Dolough tepelerinde dikili olan anıt, aç insanlara yardım adı altında yapılan bu zulmün anıtıdır belki de. (Horgan 1967)

1932'de Ukrayna'da yaşanan Holodomor kıtlığı 2,6-10 milyon ölümün gerçekleştiği ve bugün "kıtlık genosidi" tartışmalarının konusu olan bir başka örnektir. (www.holodomorct.org) 1973 Wollo kıtlığı (Etiyopya), 1990'ların ortasında Kore'de, 2000'lerde Zimbabwe'de yaşanan kıtlıklar henüz dünyanın gıdayı eşit paylaşmayı beceremediğinin örnekleridir. Malawi ise yakın zamanda Dünya Bankası'nın (DB) dayatmalarına karşı çıkıp çiftçilere sübvansiyon sağlayarak kıtlıkla baş etmeyi başarmıştır.

2007-2008 yıllarında gıda fiyatlarında dramatik bir artış görülmüş ve 36 ülke gıda krizinden ciddi biçimde etkilenmiş, dış yardıma muhtaç kalmıştır.

Şekil 1. Açlık çeken bireylerde 1969-2009 arasındaki değişim (FAO, 2009)

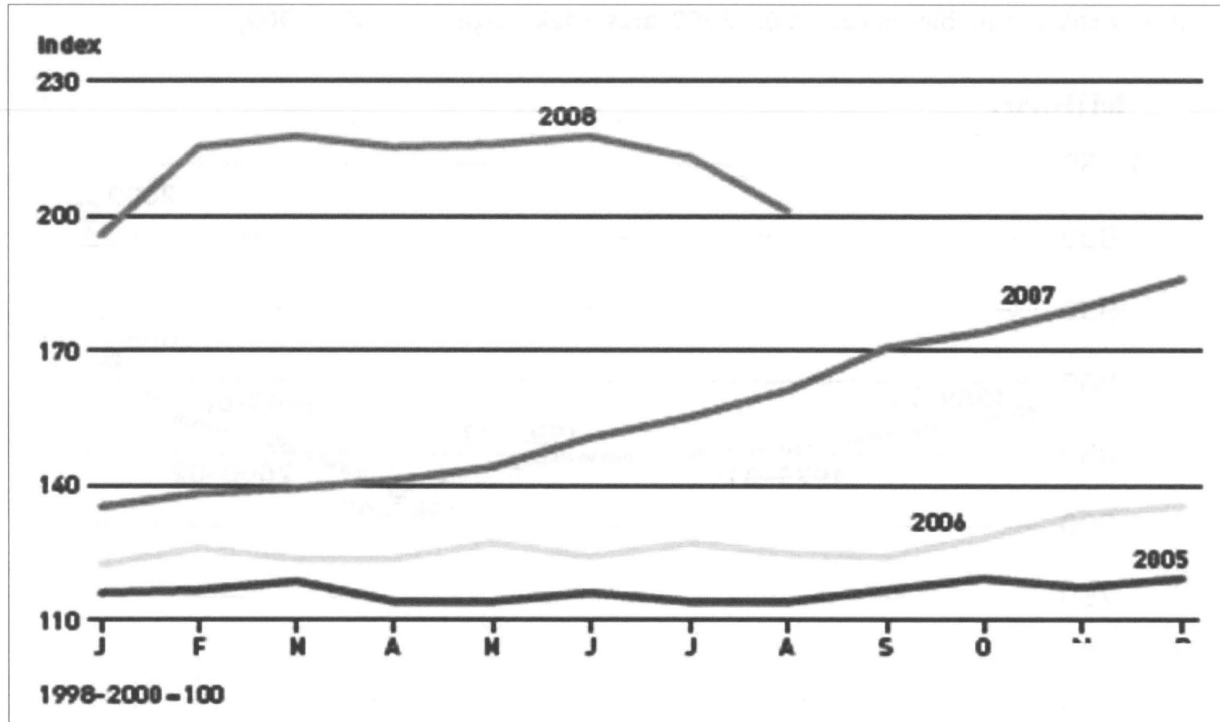
Bu ülkelerin 21'i Afrika'dadır. 2006 ve 2008 yılları arasında dünya ortalama fiyatları pirinçte %217, buğdayda %137 ve mısırdaki %125 oranında artmıştır (Smith, 2008; World price crisis, 2008) Kriz aniden ortaya çıkmış gibi gözükmemektedir ancak ortalama gıda fiyatı indeksi, 2000 yılından beri yükselmiştir. Oysa son 20 yılda gıda üretimi de yılda %2 düzeyinde olmak üzere düzenli olarak artış göstermiştir, nüfus artış hızı ise %1,14'e gerilemiştir. Nüfus, gıdadan hızlı artmamaktadır. Dünya Gıda Programı'nın yürütücü başkanı Josette Sheeran'ın tabiriyle "Market raflarında gıdalar bulunmaktadır ancak insanların ceplerinde bunu alacak para kalmamıştır." (There is food on the shelves but people are priced out of the market.) (Shah, 2008)

Oysa gıdaya sahip olma, en ilkel mülkiyet haklarındandır. Ancak bugün varılan noktada dünyada hızla artan aç insan sayıları bu temel hakkın pek çok insan için hiç söz konusu olmadığını düşündürmektedir. Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 2008 Dünya Gıda Güvencesizliği Durumu (State of Food Insecurity-SOFI) raporuna göre toplam 923

milyon aç insan bulunmaktadır ve 2007'deki krizle eklenen 75 milyon yeni aç nüfusa vurgu yapılmaktadır (FAO, 2008). 2009 raporu ise 1,02 milyar aç birey olduğunu tahmin ederken bunun 80 milyar yeni eklenen aç insan demek olduğu vurgusundan artık kaçınılmazdır (FAO, 2009). Her yıl eklenen milyarlarca yeni aç nüfus artık raporların bile telaffuz etmek istemediği kadar hızlı ama istikrarlı büyümektedir. 2015 hedefleri için önümüze konulan aç insan sayısının 420 milyona azaltılması hedefi artık komik bir rakam ve acı bir hayalden öte değildir.

Ne yazık ki aç nüfusların renklendirildiği haritalarda kırmızı renkte yanan, sıcak bölge olarak tarif edilen ve tok olanları da yakması gereken bölgeler hep aynıdır (FAO 2008). Asya ve Pasifik'te 642 milyon, Sahra altı Afrika'da 265 milyon aç nüfus bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin aç nüfuslarının toplamı 15 milyondur. Aç nüfusun toplam nüfusa oranlanmasıyla elde edilen değerler 2003'lere kadar azalma yönünde eğilim gösterirken ne yazık ki 2003'ten itibaren yeniden artış yönünde bir

Şekil 2. Uluslararası pazarlarda gıda fiyat indeksinin seyri (2005-2008)(FAO 2008)

Şekil 3. Mart 2008- Mart 2010 arası gıda fiyat endeksindeki değişim (World Bank, 2010).

ivmelenme gerçekleşmiştir. Bu ivmelenmede gıda fiyatlarındaki artış önemli rol oynamaktadır (FAO, 2009).

Gıda fiyatları

Gıda fiyatlarının özellikle son beş yıldaki artışı dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. 2005 yılındaki gıda fiyat endeksinin 2008'de neredeyse iki katına çıktığı görülmektedir. (Şekil 2). 2008 sonrası grafiklerde artışın aynı yılda şiddetlenerek indeksin 300 seviyelerine kadar pik yaptığı, yılın sonuna doğru bir miktar azalma ile birlikte eski seviyelerinin çok çok üzerinde stabilize olduğu görülmektedir. (Şekil 3). Gıdalar üzerinden daha detaylı bir değerlendirme yapıldığında 2006-2008 arasında pirinç fiyatının %27, buğdayın %19, mısırın %13 arttığı görülmektedir (FAO, 2009).

Toplumların beslenme unsurları incelendiğinde düşük gelir grubu ve yüksek gelir grubu ülkeler arasında enerji kaynakları ve besin çeşitliliği açısından önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. Gıda fiyat artışlarının özellikle hububat gruplarına da kayması durumunda yoksulların etkilenimi çok daha şiddetli olmaktadır. Enerji kaynaklarına göre besin çeşitliliği incelendiğinde düşük gelir grubunda

yer alan ülkelerde tahıl ve kök besin ağırlıklı bir beslenme gözlenmektedir. En az tüketilenler süt ve ürünleri, et, meyve, sebze ve yağlar olmaktadır. Sahra altı Afrika'da tüm besin gruplarından yeterince tüketebilen 6-23 ay çocukların oranı Nijer'de %8,8, Togo'da %13,5, Mali'de %26,8 olup Afrika ülkelerinin pek çoğunda %40'ları dahi bulamamaktadır (FAO, 2008)

Gelir düştükçe çeşitlilik daha da azalmaktadır. Özellikle hububatın pahalılaşması temel enerji kaynağı miktarının daha da azalması anlamına gelmektedir. Öğün sayısı azaltılır. Porsiyonlar küçültülür. Temel besin maddelerini temin etmede güçlük çeken bu hanelerde reel gelir daha da azalır. Daha ucuz, kimi zaman sıhhi olmayan gıdalara yönelim artar, nişastalı gıdalara talep artar. Alıştığı temel gıda tüketimi azalır, değişir. Temel gıda olmayanların tüketimi ise neredeyse tamamen ortadan kalkar. Sonuçta protein enerji malnütrisyonları ve mikrobeseleyici eksiklikleri olarak ortaya çıkar. Gıda temin edebilmek için para kazanmaya ayrılan zaman daha da artmaktadır. Sağlık, eğitim kısacası gıda dışı tüm harcamalar kesilir. Oysa tam da beslenme eksikliği nedeni ile hastalıklara eğilim ve sağlık hizmet ihtiyacı artmışken, buna erişimin önünde ciddi engeller oluşmuştur. Hastalıkların sıklığı ve ciddiyeti artmışken hizmet kullanımı giderek azalır. Kısacası yüksek gıda fiyatlarını kompanse edebilmek için gıdanın miktar ve kalitesini azaltma, eğitim ve sağlık giderlerini kısma, üretim araçlarını satma gibi baş etme mekanizmaları devreye girer. Bunlar da haneyi daha sağlıksızlaştırıp daha da yoksullaştırır (FAO 2008, WHO 2004).

Bu süreçler tüm haneler için aynı şiddette seyretmemektedir. Son iki krizin en çok etkilediği gruplar; yoksullar, kadın başlı haneler ve topraksızlar olup bu etkilenimi gözler önüne sermektedir. Bu gıda krizlerinde en çok etkilenen ülkeler gıda üretiminde yapısal sorunları olan, gelirin düşük olduğu, hanelerin gelirinin büyük oranda gıdaya harcandığı, kısacası LIFDC (düşük gelirli ve gıda açığı olan ülkeler) olarak adlandırılan gruptur. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde 11 milyon olan aç nüfus 42 milyona

çıkıştır. Aç nüfusun oranı %29'dan %76'ya yükselmiştir. Elbette bu açlığın etkeni olarak yıllardır süregiden savaş ortamını da göz önünde bulundurmak gerekir, ancak gıda fiyatlarındaki artış da bu süreci tetiklemiştir. Daha zengin ülkelerde ise bu pahalılaşıma sadece besin çeşitliliği azaltılarak çözülebilmektedir. Vitamin A eksikliği veya demir eksikliği olabilmekte ama belirgin enerji açığı gözlenmemektedir.

FAO'nun gıdanın bulunabilirliğine dair çizdiği kavramsal çerçevede dört ayrı düzeyde (küresel, ulusal, hane, birey) olmazsa olmazlar ele alınmaktadır. Bireyin gıda güvencesinin olabilmesi için hane gelirinin gıda, bakım, sağlık ve diğer tüm ihtiyaçları karşılayabilecek kadar yeterli olması gerektiği, bunun yanı sıra gıdanın ulusal düzeyde bulunabilirliği için de ulusal üretim ve ulusal ithalatın ülkede gıdanın bulunabilirliği üzerinden kurgulanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Arz-talep dengesi

FAO bu krizler süresince izlenecek stratejileri "ikiz-yol yaklaşımı" (twin-track approach) olarak özetlemektedir. Bu yaklaşım gıda arzını ve gıda talebini iyi takip etmeyi esas almaktadır. Acil dönemler için sosyal korunma programları ve üreticilere destek (özellikle küçük ölçekli) önerirken, orta uzun vadede tarım sektörünün geliştirilmesi, büyüyen talebi karşılama kapasitesinin kazandırılması, üretkenliğin artırılması ve artan fiyatlar sayesinde tarımın kalkındırılması hedefleri konmaktadır. Ancak kırsal alt yapıya kamusal yatırım yapılması önerisi incelendiğinde yol, su, elektrik, barajlar, kesimhaneler, balıkhaneler, okul, sağlık hizmeti yatırımlarının kamusal olmasının arkasındaki gerekçe bu bölgelerde özel sektör için istendik koşullar yaratma olarak ifade edilmektedir. Bu gerekçelendirme, FAO'nun bu süreçteki bakış açısına dair önemli bir ipucudur.

Bu arz talep dengesi yaklaşımı içerisinde FAO gıda fiyatlarındaki artışı şu şekilde açıklar:

1- Arz yönlü güçler: Burada stok düzeyleri ve pazarın değişkenliği belirleyicidir. Üretimdeki

azalmalarda kuraklık, sel, iklim değişikliği gibi unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır. Petrol fiyatları arz yönünün en önemli belirleyicilerinden bir diğeridir.

2- Talep yönlü güçler: Tarım alanlarının biyoyakıt üretimi için kullanılması ve bu yöndeki talep önemlidir. Dünyanın tam da daha fazla gıdaya gereksinim duyduğu bir dönemde, küresel ısınmaya sözde çözüm olarak üretilen ve özellikle ABD, İngiltere ve diğer Avrupa hükümetlerinin üzerinde durduğu biyoyakıt üretimi, gıda üretimini azaltan bir tehdit unsuru olmaktadır. Tüketim örüntüleri açısından ise et ve süt tüketimindeki artış ve hayvancılığın hububat girdisine ihtiyaç duyan üretim biçimleri olması talebin belirleyicileri arasındadır.

3- Diğer: Bu grupta ticari politikalar ana başlığı oluşturmaktadır. İhracattaki sınırlamalar ve stokçu ithalat yaklaşımı gıdanın bulunabilirliğini önemli düzeyde belirlemektedir (FAO, 2009). Son dönemde gıda sektöründe ciddi alan bulan finansal pazar ve tarımsal mallarla yapılan borsacılık, sürecin önemli aktörlerindendir. Bu yollarla spekülasyon bir pazar yaratılmaktadır. 2007'nin ilk 9 ayında %30 büyüyen bu pazar birilerine yüklü paralar kazandırırken, pahalılaştıran gıda yüzünden milyonlar açlığa mahkum olmaktadır. Görüldüğü üzere "diğer" başlığı altına sıkıştırılan bu dinamikler neredeyse her biri sürecin apayrı birer aktörü olacak kadar önemlidir aslında.

Açlığın tırmanışı ve çözüm önerileri

Amerika Tarım Bakanlığı (USDA) Sekreteri Earl Butz'ın "Gıda bir silahtır. Müzakere araçlarımızdan en önemlisidir" dediği 1974 Dünya Gıda Konferansı'nda "Açlık ve beslenme yetersizliğinin eradikasyonuna dair evrensel deklarasyon" yayınlanmıştır. Bu deklarasyonda haklar ve 10 yıl sonrası için hedefler ortaya konmuştur. Teknik iyileştirmelerle gıdanın artırılması planları yeşil devrimin popüler söylemleri ile birleşir. Yeşil devrim 1960-70'lerde kuzeyli bilim adamlarınca üretilmiş tohumların veya tarımsal uygulamaların güneyli çiftçilerin pratiklerinin dönüştürülmesinde

kullanılmasının adıdır. Buğday, pirinç, mısır ve daha birçok tohum üretimi artıracak şekilde "iyileştirilir". Ford ve Rockefeller vakıfları bu devrimde başı çeker. Örneğin Robert Mc Namara Yeşil devrimin ünlü savunucularından olup Ford Motor'un o dönemdeki başkanıdır. Daha sonra ABD Savunma Bakanlığına yükselecek ve Vietnam savaşının şahinleri arasında yerini alacaktır. Ekonomik gelişme için mucizevi bir yol bulunmuştur ve güneyin artan nüfusunun derdine derman olunacaktır. Gübre kullanımı ve sulama ile üretimin artırılması, böcek öldürücülerle ürünlerin korunması, tarımsal makinelerle insani işgücünün sınırlılıklarının aşılması sağlanacaktır. Çiftçilere başlangıç tohumları, gübreler, pestisidler ücretsiz dağıtılır. Sulama düzenekleri için borç ve kredi şemaları düzenlenir. Çiftçiler yeni melez tohumları, kimyasal gübreleri ve makineleri kullanma konusunda yüreklendirilir. Sadece kendilerini beslemeyi aşan bir üretim yapıp, satabilecekleri anlatılır. Mevcut pazar ekonomisine dahil olmaları sağlanır. 1981'de Filipinler'de çiftçiler ancak hükümetin desteklediği 10 tohumdan birini ekerse tarımsal destek alabilmiştir. Kenya hükümeti geçici işçilerin yerel çiftçilere kompost yapımını öğretmesini yasaklar. İran, tarımda makineleşmeyi kabul eden büyük çiftçileri toprak reformunun dışında tutar. Hükümetlerin bu örneklerdeki tutumunun teşvik mi tehdit mi olduğu pek ayırdedilemese de, bu tarımsal politikaların benimsenmesini oldukça önemsediklerini ve yeşil devrimin yol almasında önemli rol oynadıklarını düşündürmektedir. FAO yeşil devrimin artılarını ve eksilerini 1996 Dünya Gıda zirvesinde özetlerken şu tespitleri yapmıştır: Son 30 yılda tarımsal üretim iki katına çıkmıştır. Tarımsal ticaret ise 3 katına çıkmıştır. Ancak kimyasal uygulamalarındaki artış da inkar edilemez. 1970-90 arası kimyasal gübre kullanımı %360, pestisid kullanımı %7-8 artmıştır. Sulamadaki artış ise toprakların 1/3'ü kadardır. Elbetteki FAO'nun dile getirmedikleri arasında yerel tohumların kaybı, ticari tohumlara, gübrelere, petrole işleyen makinelere bağımlılık da sayılmalıdır. Artan girdi maliyetlerinin tarımsal üretimi pahalılaştırması, su kaynaklarının azalması, toprağın tuz oranının artması, kullanılamaz duruma gelmesi ve kullanılan kimyasalların sağlık etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Toprağın

giderek daha büyük çiftçilerin elinde birleşmeye başlaması sürecin önemli ekonomik sonuçlarından olmuştur (Paul, 2004).

Meksikalı bir çiftçi geleneksel üretim ile hektar başına 2 ton mısır üretebilir, buna karşılık modern tarım uygulamaları ile bu miktar 6 tona yükselir. Ama geleneksel üretimde 2 tonluk mısır üretimine ek olarak fasulyesi için mısır sapını tırmanma bitkisi olarak kullanır. Yanında kabak, tatlı patates, domates, sebze, meyve, şifalı ot yetiştirir. Aynı alanda tavuğunu, ineğini besler. Yaklaşık hektar başına 15 ton gıda üretir. Bunu kimyasal gübresiz, pestisidsiz, banka kredisiz ve borçsuz başarır. Bugün yeşil devrim, ziraatin zirai ticarete dönüşümünde en önemli aygıtlardan biri olmayı başarmıştır. 1970'de 19.000 çeşit ıslah edilmiş pirinç çeşidine sahip olan Hindistan bu tohumları toplanamadan ve arşivlenemeden bugün %95'ini kaybetmiş durumdadır. FAO'ya göre Hindistan'da bugün ekilen pirincin %75'i 12 çeşide dayalı bir üretimdir. İrlanda'da 200 yıl önce kıtlığı getiren monokültüre yöneliminden bugünkü dünya toprakları da zirai ticaret sayesinde nasibini almış görünmektedir (Paul, 2004).

Dünya gıda zirvesi 2002

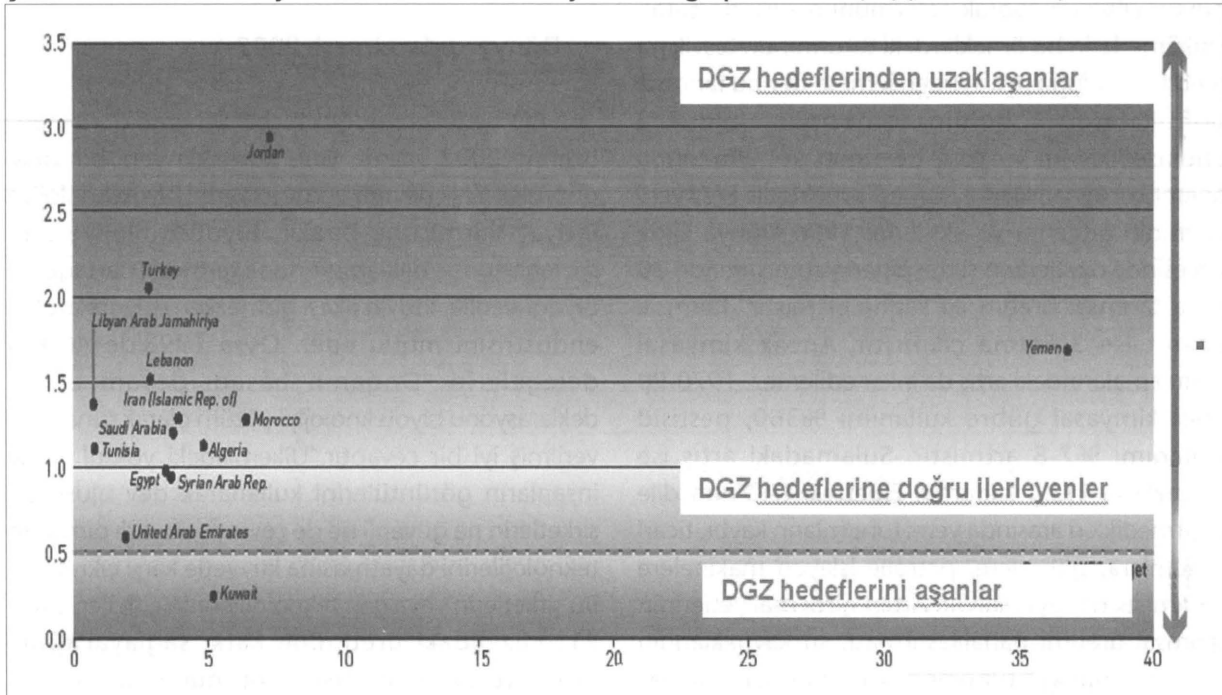
FAO hedeflere doğru hiçbir ilerleme olmaması üzerine 2002 yılında yine Roma'da yeni bir zirve düzenler. Yeşil devrim vurgusu yerini biyoteknolojiye ihtiyaç vurgusuna bırakır. Biyoteknolojiye dair sözlerin sonuç deklarasyonuna girmesi (Cartagena, biyogüvenlik, ihtiyat ilkesi girmezken) biyoteknoloji endüstrisini mutlu eder. Oysa 1998'de Afrikalı delegelerin "Doğanın hasadı devam etsin" deklarasyonu biyoteknolojiyi çözüm olarak sunulara verilmiş iyi bir cevaptır."Ülkemizdeki yoksul ve aç insanların görüntülerini kullanarak dev ulusötesi şirketlerin ne güvenli ne de çevreye duyarlı olmayan teknolojilerini dayatmasına kuvvetle karşı çıkıyoruz. Bu şirketlerin veya gen teknolojilerinin çiftçilerimizin 21. yüzyıldaki üretimine katkı sağlayacağına inanmıyoruz. Tam tersine, bu durumun genetik çeşitliliğe zarar verip yüzyıllar içerisinde biriken yerel bilgiyi ve sürdürülebilir tarımsal sistemleri tahrip

edeceğini ve bizlerin kendi kendimizi besleme kapasitemizi ortadan kaldıracığını düşünüyoruz." (18 Afrika ülkesinin 24 delegesinin deklarasyonu, FAO 1998, Let nature's harvest continue). Ancak biyoteknoloji endüstrisinin ve onun lobilerinin 1998-2002 arasında boş durmadığı ve hem ABD hem AB ülkelerinde epey yol aldığı sonuç deklarasyonuna yansıyan destekle de su yüzüne çıkmaktadır. Oysa açlıkla mücadelede başarılı olan ülkelerden alınan ders incelendiğinde bu ülkelerin politik olarak stabil, sosyal ve ekonomik gelişim sağlayan, belirgin ekonomik büyüme gösteren, tarıma ve kırsal gelişime ciddi kaynak ayıran ve politikalarda öncelikli yer veren, ekonomik gelişme ile sosyal güvenlik ağlarına (gıdaya, eğitime ve sağlıkta erişim açısından) dengeli yatırım yapan ülkeler olduğu da zirvede sunulan bilgiler arasındadır (FAO 2002a, 2002b, Paul, 2004).

Açlığın nasıl yok edileceğine dair bu farkındalıklara rağmen açlığa çözüm olacağı iddia edilen yeni üretim biçimlerine ikna etme uğraşı tam bir çelişki yaratmaktadır. 2008'e gelindiğinde artık

takati kalmayan kitleler gıda fiyatlarını protesto gösterileri düzenler. Bu gösterilerde Kamerun'da 40, Mısır'da 8, Haiti'de de 5 kişi ölür. Merkez kapitalist ülkelerdeki 50 milyon üreticinin dünyadaki 3 milyar köylüyü tasfiye etmeye çalıştığı artık daha anlaşılır durumdadır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) verilen desteklerin tarımda adil ticareti önleyen unsurlar olduğunu söylemiş ve iç destekleri indirgemenin gerekliliğini vurgulamıştır ama her yıl tarıma verilen 250 milyar dolar düzeyindeki desteğin neredeyse %90'ı OECD ülkelerindeki çiftçilere gitmiştir. DTÖ, ihracat sübvansiyonlarını azaltmayı, pazara girişi kolaylaştırmayı dayatmış ve 1995'teki Uruguay turunda gümrük vergileri aşağıya çekilmiş, ancak bu da yeterli olmamış, 2003'te Meksika Kankun'da gelişmiş ülkeler yeni bir süreci başlatmak istemiştir: Çevre ve kalite politikaları öne çıkarılıp ürün ihracatında gıda güvenliğine dair ölçütlerin artırılması. Ancak örneğin AB'nin 249 farklı mal için çıkardığı çevre standartlarına ilişkin 48 lisanstan hiçbiri gelişmekte olan ülke firmalarına verilmemektedir (Alpay, 2001). Gelişmekte olan ülkelerin, tarımsal ürünleri ile dünya pazarlarında

Şekil 4. 2001-2003 yıllarındaki beslenme yetersizliği prevalansı(%) (FAO, 2006)

*DGZ: Dünya Gıda Zirvesi

**Y eksenini Dünya Gıda Zirvesinde belirlenen prevalans hedeflerinden uzaklaşmayı oransal olarak ifade etmektedir.

önemli aktörler olmaları neredeyse sistematik biçimde engellenmiştir. Tarımdan ve tarımsal üretimden kaynaklanan enflasyonun (agroenflasyon) yüz binleri esir alması adeta bu anlaşmalarla garanti edilmiştir. Kuzeyin tokluğu ve refahının güneyin açlığı pahasına sağlanmış olduğu apaçık görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye de gıda pahalılığından gereken payı almıştır. Ekim 2007-Nisan 2008 arasında 6 ayda pirinçte %100, çiçek yağında %123,5, unda %66,6 ve bulgurda %100 fiyat artışı gerçekleşmiştir. Bu artışları açıklamak için küresel ısınma, petrol fiyatlarının yüksek seyretmesi, dünyadaki büyük finansal fonların spekülatif hareketlerle tarım ürünleri piyasalarında ciddi bir oyuncu haline gelmeleri ve daha pek çok başlık gündeme gelmiştir. Sürece örnekler üzerinden bakmak krizlerin bir rastlantı değil bir sonuç olduğunu anlamayı kolaylaştırıcaktır. 1999'da imzalan stand-by anlaşması ve 2001 yılında Dünya bankasıyla tarım reformu uygulama projesinin (TRUP) imzalanmasını takiben tütün ve şeker pancarı üretimindeki ciddi azalmalar bu örneklerdendir (**Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2006**). 2003 yılında yapılan değerlendirmede (Şekil 4), 1992 Dünya Gıda Zirvesinde ülkelerin aç nüfuslarını azaltma ile ilgili önlerine koydukları hedefler konusunda bölgesinde en başarısız olan ülkeler arasında yer almaktadır Türkiye. Beslenme yetersizliği çeken nüfusu %5'lerin altında olmakla birlikte, bölgesindeki ülkeler arasında aç nüfusunu azalatabilmekle ilgili hedeflerinden her geçen yıl daha da hızla uzaklaşan bir Türkiye görülmektedir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye için hazırlanan Etki Değerlendirme Raporunda "Yalnızca yaş meyve ve sebze, fındık, koyun eti ve bakliyat alt sektörlerinin rekabetçi olabileceği, diğer alanlarda ise AB tarımsal ürünlerinin Türkiye pazarını fethedeceği" belirtilmektedir (**Alpay, 2001**). Bu fetihin Türkiye tarımı ve çiftçisi için ne anlama geleceği ise ortadadır.

Sonuç

Gıda krizi ne rastlantısal ne de kaderdir. Gümrük politikaları, tarım nüfusunu azaltmaya dair dayatmalar, kamunun çiftçiye hem üretim hem alım

sürecinde verdiği destek politikalarındaki değişiklikler, tarımsal alanda değişen ve eksilen kurumsal yapılar, göç ve kentleşmeyi destekleyen sosyal ve ekonomik yapı krizi, açlığı adım adım gündemimize taşımaktadır.

DTÖ, tarımsal üretimle kendine yeter olmanın ticari rekabete zeval getirmesini istemezken, yaptırımları ile gelişmekte olan ülkelerin ulusal üretimlerini koruyabilmek için yapabilecekleri gümrük müdahalelerini engellerken, tarımsal nüfusunu korumak sorun iken ve kalite standartları adı altındaki ticari dayatma aygıtları bir mülksüzleştirme hareketini tetiklemişken, gıdayı üretmek de eşit bölüşmek de mümkün olamamaktadır. Gelişmiş ülkeler mevcut refahlarını ve tokluklarını kendilerine sağladıkları ayrımcılıkla sağlamakta, özenle yarattıkları yaptırımlarla gelişmekte olan ülkelere bu sözüm ona gıda krizini ve açlığı dayatmaktadır.

KAYNAKLAR

Alpay S. Yalçın, İ. Dölekoğlu, T. (2001) Avrupa Birliği Kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü Rekabet Gücü Üzerine Etkisi-Proje raporu 2001-2010, Ankara Erişim tarihi 1 Temmuz 2010

Bağımsız Sosyal Bilimciler (2006) Bağımsız Sosyal Bilimciler 2006 Yılı Raporu, IMF gözetiminde on uzun yıl, 1998-2008: farklı hükümetler, tek siyaset tarımsal ekonomi http://www.tutuneksper.org.tr/yayin/bulten/bulten76/imf_10_yil.htm Erişim tarihi 1 Temmuz 2010

FAO (2002a) Report of the World Food Summit:five years later Rome, 10-13 June 2002 Part One <http://www.fao.org/DOCREP/MEETING/005/Y7106E/Y7106E00.HTM>

FAO (2002b) Fighting Hunger - The Ingredients of Success, World Food Summit:five years later Rome, 10-13 June 2002 <http://www.fao.org/WorldFoodSummit/sideevents/papers/Y6822E.htm>

FAO (2006) The State of Food Insecurity (SOFI) 2006

FAO (2008) The State of Food Insecurity (SOFI) 2008, High food prices and food security -threats and opportunities, Rome, 2008

FAO (2009) The State of Food Insecurity in the World Economic crises - impacts and lessons learned, Rome, 2009

Horgan, G.M. (1967) Tales of the West of Ireland, Dufour Editions

Paul, H. (2004) Hungry Corporations: Transnational Biotech Companies Colonise the Food Chain, in Ricarda Steinbrecher ,Lucy Michaels, Devlin Kuyek(Eds), Zed Books

Sen,A.K.(1981)Poverty and famine: an Essay on entitlement and deprivation.Oxford University Press, New York <http://www.holodomorct.org>. Ukraine famine /genocide 1932-33 Erişim tarihi 1 Temmuz 2010

Shah, A. (2008) Global Food Crisis 2008. <http://www.globalissues.org/article/758/global-food-crisis-2008> Erişim tarihi 1 Temmuz 2010)

Smith, K. Edwards, R. (2008) The year of global food crisis. <http://www.heraldscotland.com/2008-the-year-of-global-food-crisis-1.828546> Erişim tarihi 1 Temmuz 2010

WHO (2004) Food and health in Europe:a new basis for actionEdited by:Aileen Robertson, Cristina Tirado,Tim Lobstein, Marco Jermini,Cecile Knai, Jørgen H. Jensen,Anna Ferro-Luzzi and W.P.T. James, WHO Regional Publications, European Series, No. 96

World Bank, (2010). Food Price Watch, May 2010. Poverty Reduction & Equity Group. http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/3356421210859591030/Food_Price_Wath_May2010.pdf Erişim tarihi 1 Temmuz 2010

World food price crisis 2007-2008. http://en.wikipedia.org/wiki/2007%E2%80%932008_world_food_price_crisis Erişim tarihi 1 Temmuz 2010